

УДК 027.7:021.6–048.87(477)

Ірина Беззуб,

мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

КООПЕРАЦІЯ – УНІВЕРСАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ СПІВПРАЦІ БІБЛІОТЕК ВНЗ

У статті розглянуто проблеми координації і кооперації діяльності вузівських бібліотек щодо формування єдиного інформаційного простору на основі об'єднання і взаємовикористання ресурсів.

Ключові слова: вузівські бібліотеки, бібліотечна кооперація, електронні ресурси, інформаційні технології, корпоративні системи.

У сучасному світі глобальної інформатизації змінюється роль і розширюються функції бібліотек як основних накопичувачів інформаційних ресурсів. Модернізація вищої освіти диктує необхідність інтенсивних змін у роботі бібліотек ВНЗ і відкриває для них можливості стати потужними інформаційно-комунікаційними центрами, сприяти розвитку їхніх соціальних та освітніх функцій.

Відповідно до критеріїв Болонського процесу система навчання у вищій школі України істотно змінилася. Більшість стратегічних завдань, які стоять перед ВНЗ, тісно пов'язані з діяльністю бібліотеки як важливої ланки наукового й навчального процесів: бібліотека є тією творчою лабораторією, від ресурсів і послуг якої багато в чому залежить якість і зміст студентської освіти.

Стратегія розвитку сучасної бібліотеки базується на використанні новітніх інформаційних технологій, які повинні охоплювати всі основні технологічні процеси – від формування до ефективного використання бібліотечно-інформаційних ресурсів. Основне завдання сучасної вузівської бібліотеки полягає в постійному вдосконаленні традиційних і запровадженні нових форм і методів діяльності, насамперед в упровадженні бібліотечних технологій, спрямованих на поліпшення якості обслуговування усіх категорій користувачів. Визначальним у цій справі є рівень інформаційно-бібліотечного обслуговування, максимальне забезпечення діяльності ВНЗ навчально-методичними комплексами, доступом до світових баз даних. Бібліотека є посередником між постійно зроста-

ючим потоком інформації та її користувачами і в підсумку стає гарантом якості освіти.

Нині рівень бібліотечного сервісу вийшов за рамки окремої бібліотеки. Необхідність економії фінансових і технічних засобів, обміну інформацією спонукає бібліотеки до координації і кооперування діяльності. Логічним наслідком такої взаємодії стала поява бібліотечних систем і мереж.

Феномен бібліотеки ВНЗ, її роль в інформаційному суспільстві, реформуванні системи вищої освіти на засадах Болонської системи розглянуто в роботах І. Бургер, Т. Комаровської, Г. Кудряшової, Е. Ліваденової, Т. Парігукової, Г. Буєвич, І. Лавриненко, В. Дригайло. Організація, використання і керування інформаційними ресурсами вузівських бібліотек, специфіка комплектування фондів розкриваються в дослідженнях С. Галактіонової, В. Глухенького, О. Забеліної, Н. Лосєвої, В. Маркової.

Чимало робіт присвячено інноваційній діяльності вузівських бібліотек у цілому та їх інформатизації зокрема. У цьому напрямі виділяються численні дослідження Є. Абулкаїрової, А. Болотова, М. Вохришевої, Е. Кожевнікової, Т. Комаровської, Т. Кузьмішиної, Л. Плетньової, що розкривають досвід упровадження і використання у вузівській бібліотеці нових інформаційних технологій (НІТ), у тому числі Інтернету, створення електронного каталогу, баз даних, а також умови їх переходу до гібридних, віртуальних та електронних бібліотек.

Багато уваги проблемам удосконалення процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних інститутів приділяли такі відомі фахівці, як О. Баркова, Т. Вилегжаніна, В. Горовий, М. Карташов, Л. Костенко, Я. Шрайберг, А. Чекмарьов та ін. Окремі аспекти корпоративних бібліотечних проєктів розглядалися О. Мар'їною, О. Башун, В. Ільганаєвою, С. Григор'євим. Ряд авторів виокремлює корпоративну діяльність бібліотек вищих навчальних закладів, зокрема В. Монастирьова, С. Барабаш, В. Дубовий, В. Ільганаєва, О. Шилюк та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень з проблем підвищення ефективності діяльності бібліотек ВНЗ і їхньої ролі в освітньому процесі подальше реформування системи освіти в Україні, з одного боку, і поглиблення інформатизації – з іншого, обумовлюють актуальність обраної теми. Крім того, слід враховувати той факт, що глобалізація освіти й науки породжує підвищений інтерес до розроблення питань оперативності та якості інформаційного забезпечення бібліотек. Це визначається посиленням потреб доступу спільноти закладів вищої освіти до світових інформаційних ресурсів і необхідністю оперативного інтегрування результатів вітчизняних досліджень у світовий інформаційний простір.

Нинішній освітній процес вимагає залучення великого обсягу різноманітних інформаційних джерел. При цьому для користувачів стає неістотним наявність у конкретному бібліотечному фонді необхідних документів. Сучасні комунікаційні технології передбачають глобальне розширення способів доставки інформації: від традиційної видачі книги з бібліотечного фонду й міжбібліотечного абонементу до доступу до повнотекстової бази даних й електронної доставки документа через локальну або глобальну мережу.

У зв'язку з цим загострюється ряд питань. Чи готові бібліотеки в епоху інформаційного суспільства надати науковцеві, викладачеві, студентіві найповніший доступ до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів і створювати власні інформаційні ресурси й бази даних? Чи готові вони навчити користуватися цими безмежними інформаційними ресурсами своїх читачів? Які шляхи творення моделі сучасної наукової бібліотеки в епоху інформаційного суспільства?

Отже, сьогодні координація і кооперація – не модний експеримент, а необхідний засіб існування бібліотек. Звідси головною метою для інформаційно-бібліотечних установ є формування єдиного інформаційного простору на основі об'єднання і взаємовикористання ресурсів та інтеграція в регіональний, національний, європейський і світовий простір.

Основне соціально-культурне призначення бібліотечних корпорацій і консорціумів полягає в збагаченні інформаційних ресурсів кожної бібліотеки через взаємообмін інформацією, допомозі в модернізації та оптимізації керування бібліотечними ресурсами. Виділяють дві форми корпоративної роботи бібліотек: регіональні корпорації, в основу яких покладено загальні інтереси бібліотек, розміщених в одному регіоні, і тематичні корпорації, що використовують переваги спільного застосування документів та інформації певної тематичної спрямованості. Застосування обох форм корпоративності, як універсального технологічного механізму міжбібліотечної інтеграції, може використовуватись у різних циклах бібліотечно-інформаційної діяльності: комплектуванні, каталогізації, інформаційному забезпеченні, бібліотечному обслуговуванні. Залежно від рівня інтеграції бібліотечної корпорації її учасники застосовують наперед обумовлені форми взаємодії, серед яких обмін адресно-довідковими даними, корпоративна каталогізація літератури, допомога в ретроконверсії фондів, електронна доставка документів, координація комплектування [3].

Кооперація бібліотек дає можливість значно скоротити їм витрати на традиційні бібліотечні процеси, які в більшості з них дублюються.

Таким шляхом пішли всі зарубіжні бібліотеки, у тому числі бібліотеки Російської Федерації. Нині українські бібліотеки, напрацювавши певний досвід, певний програмний продукт, мають можливість вирішувати свої питання, використовуючи переваги корпоративної діяльності.

Однак слід констатувати досить повільні темпи кооперації українських бібліотек і нагальну необхідність її активізації. У вузівських бібліотеках є необхідний потенціал для створення корпоративних об'єднань: автоматизовані робочі місця, наявність комп'ютерної і копіювальної техніки, Інтернету, належний рівень кадрового забезпечення.

Основна вимога до учасників корпоративної системи – використання програмного продукту ІРБІС, української версії тезаурусу, єдиного комунікативного формату, повний аналітичний розпис усіх статей у журналах («від корінця до корінця») і створення анотацій для Центрально-українського кооперативного каталогу (ЦУКК). Бібліотеки дотримуються однакових визначених підходів до методики предметизації, єдиних стандартів створення бібліографічних записів.

Маємо декілька вдалих корпоративних проєктів серед українських бібліотек. Насамперед це консорціуми – добровільні неприбуткові об'єднання бібліотек для спільного придбання, упорядкування, використання електронних ресурсів, які відіграють важливу роль у роботі бібліотек в інформаційному суспільстві. Такі об'єднання створюють єдиний інформаційний простір для групи бібліотек, сприяють ефективному впровадженню нових технологій і послуг для користувачів.

Консорціум для спільного придбання, упорядкування, використання електронних ресурсів є одним із найпоширеніших типів об'єднань бібліотек. Він має бути юридично зареєстрованим, щоб вести організаційні й фінансові справи від імені всіх учасників, оперувати фінансами (внесками, сплатою передплати, національної чи групової ліцензії тощо), що значно заощаджує кошти й зусилля бібліотек. Консорціуми різні за своєю місією, структурою, механізмами членства тощо і здебільшого пройшли шлях від простого об'єднання за принципом «клубу покупців» (buying clubs) з метою економії коштів для бібліотечної та академічної спільноти [18]. Для українських бібліотек особливо цінним є досвід роботи в консорціумі, який дає змогу мінімізувати фінансові та організаційні зусилля з доступу і використання електронних ресурсів.

На міжнаціональному рівні створено Прикордонний російсько-український університетський консорціум. Головною метою його заснування є підвищення якості вищої освіти шляхом організації і координації співробітництва класичних університетів прикордонних областей

Російської Федерації та України. У рамках консорціуму створено Раду директорів бібліотек університетів консорціуму. Співробітництво бібліотек здійснюється за такими напрямками: безкоштовне обслуговування викладачів і студентів університетів у вузівських бібліотеках-учасницях консорціуму; упровадження електронної доставки документів у бібліотеки університетів; регулярний книгообмін науковими працями університетських учених; розміщення на сайтах бібліотек інформації про бібліотеки-учасниці консорціуму; проведення спільних зборів і конференцій, присвячених актуальним питанням бібліотечної справи, бібліотекознавства й бібліографії з обов'язковим виданням матеріалів тощо. Учасниками консорціуму є: Білгородський державний університет (РФ), Воронежський державний університет (РФ), Донецький національний університет (Україна), Ростовський державний університет (РФ), Таврійський національний університет (Україна), Харківський національний університет (Україна) [8].

На національному рівні вдалим можна вважати проект створення онлайн-центру кооперативної каталогізації для бібліотек України – Центральноукраїнського кооперативного каталогу, що реалізується за ініціативи Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки (ОУНБ). Центр був створений з метою прискорення процесів бібліографічної обробки документів, виключення дублювання процесів та отримання реальних переваг сумісного використання ресурсів. У 2009 р. ЦУКК нараховував 14 учасників: Кіровоградська ОУНБ, Кіровоградський НТУ, Кіровоградський педагогічний університет, Кіровоградська обласна юнацька бібліотека, Вінницька ОУНБ, Вінницька централізована бібліотечна система, Вінницький педагогічний університет, Закарпатська ОУНБ (м. Ужгород), Маріупольський ДГУ, Приазовський ДТУ (м. Маріуполь), Тернопільська ОУНБ, Хмельницька ОУНБ, Чернівецька ОУНБ, Чернівецький національний університет, Чернігівська ОУНБ.

Кооперативний банк бібліографічних даних проекту нараховує близько 150 тис. записів із 88 журналів України. Кожний учасник ЦУКК вносить свою частину даних до кооперативного каталогу (іншими словами до місця на FTP-сервері Кіровоградської ОУНБ) і отримує право на перегляд даних, наданих іншими учасниками ЦУКК. Вхід до ЦУКК і користування даними можливі тільки для авторизованих користувачів [15, 17].

Сучасний рівень розвитку комунікаційних каналів і засобів, електронних видань, пошукових систем знімає раніше існуючі обмеження

територіальної близькості бібліотек, що дає можливість створювати міжбібліотечні об'єднання не лише в межах регіону, а й на міжрегіональному рівні. В Україні переважна більшість таких проєктів створюється за профільними ознаками – галузевими чи тематичними. Найчастіше цілями таких об'єднань є забезпечення рівного доступу учасників до своїх каталогів, зниження витрат на придбання видань, колективна обробка й використання наявних і щойно придбаних бібліотечних ресурсів. Прикладами таких проєктів є міжрегіональні галузеві міжбібліотечні об'єднання – «Міжрегіональна корпоративна система каталогізації медичної періодики» та Електронна картотека «Медична література України».

Нині в Україні працюють дві корпорації медичних бібліотек. Перша – під егідою Національної наукової медичної бібліотеки України (ННМБУ). До неї входять Дніпропетровська, Луганська, Херсонська обласні наукові медичні бібліотеки (ОНМБ), Харківська державна НМБ та Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету. ННМБУ, як головний методичний центр МБ, розробила документальну частину проєкту і виконує роль координатора, розподіляє між учасниками проєкту періодичні видання для аналітичного розпису.

Інше об'єднання бібліотек – «Міжрегіональна корпоративна система медичних бібліотек» – охоплює чотири обласні наукові медичні бібліотеки – Вінницьку, Житомирську, Рівненську, Чернігівську і дві вузівські – Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (ВНМУ) та Одеського державного медичного університету. Керування діяльністю корпорації здійснює бібліотека ВНМУ.

Перед обома корпоративними системами медичних бібліотек, кожна з яких об'єднує як обласні наукові медичні бібліотеки, так і бібліотеки медичних ВНЗ, постало питання вивчення можливостей та перспектив співробітництва. Обидві корпорації працюють на базі одного програмного продукту – АБІС ІРБІС, мають однакові цілі – формування взаємовигідних зв'язків по створенню БД та обміну інформацією для повнішого та оперативнішого обслуговування користувачів.

Хоча існує істотна різниця в технології предметизації медичної літератури двох корпорацій, НБ ХНМУ пов'язує свої перспективи з участю в корпорації на чолі з Національною науковою медичною бібліотекою України.

Спільними зусиллями учасників ННМБУ розписується більше 220 медичних періодичних видань України та Росії, ведеться БД «Хронологія створення Зведеного каталогу медичних бібліотек України», яка

доступна через відкритий пошуковий інтерфейс в Інтернеті на сайті корпорації.

НБ ХНМУ стала учасником цього проекту порівняно недавно – з початку 2009 р., проте бібліотечне співробітництво дало змогу істотно скоротити ресурсні витрати на відображення аналітичного розпису медичних журналів. Так, за десять місяців ЕК НБ ХНМУ поповнився майже на 22 тис. бібліографічних записів (БЗ) статей з медичних журналів 2008–2009 рр. У свою чергу, НБ зобов'язалася розписувати сім медичних журналів і за цей період представила для відображення у Зведеному каталозі близько 600 БЗ [16].

У процесі роботи діяльність бібліотечних установ зазнала деяких змін, що передбачають підвищення кваліфікації кадрів та їх перестановку.

Крім того, одним з найважливіших завдань залишається пошук шляхів об'єднання двох корпорацій в єдину корпоративну систему медичних бібліотек України. Проведений аналіз показує, що в процесі каталогізації корпораціями дублюється аналітичний розпис 138 журналів, водночас 77 журналів біомедичної тематики, затверджених ВАК України, не розписуються взагалі. Така ситуація негативно позначається, насамперед, на інформаційному забезпеченні користувачів: студентів, учених, фахівців практичної охорони здоров'я.

Крім того, в Україні нараховується понад 900 медичних бібліотек різної відомчої приналежності. Такими тільки в Харкові є Харківська державна наукова медична бібліотека, бібліотеки трьох медичних вузів (ХНМУ, Національного фармацевтичного університету, Харківської медичної академії післядипломної освіти) і 14 медичних НДІ. Тому давно виникла необхідність у більш плідних контактах і розширенні корпоративної мережі медичних бібліотек на міжрегіональному та регіональному рівнях [11].

Особливість розвитку українських бібліотечних корпоративних об'єднань полягає в тому, що взаємодія бібліотечних установ різних типів і форм власності вдало розвивається на регіональному рівні. Прикладами регіональних відомчих корпоративних проектів є Корпоративна система вузівських бібліотек м. Миколаєва. До корпорації входять п'ять бібліотек: Миколаївський державний аграрний університет, Миколаївський державний гуманітарний університет ім. П. Могили, Миколаївський державний університет ім. В. А. Сухомлинського, Миколаївський навчально-науковий інститут ОНУ ім. І. І. Мечникова та Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова.

Формуючи сучасний імідж бібліотек ВНЗ Миколаївщини, за ініціативою Наукової бібліотеки Національного університету кораблебуду-

вання ім. адмірала Макарова в області було прийнято рішення створити Регіональний освітньо-інформаційний портал. Його мета – об'єднати в єдиний простір інформацію з різних джерел: Інтернету, власних і корпоративних ресурсів на допомогу абітурієнтам, студентам, науковцям і всім, кого цікавить сфера вищої освіти. Портал орієнтований на те, аби зробити фонди бібліотек доступними широкому колу користувачів; підвищити їхню інформованість про роботу і послуги бібліотек ВНЗ; донести до користувачів, бібліотекарів і партнерів актуальну інформацію; надати співробітникам бібліотек можливість спілкуватися один з одним і з користувачами, тобто висловлювати свою думку, брати участь у дискусіях і складанні різноманітних опитувань. Важливим аспектом є співробітництво всіх бібліотек-учасниць, які працюють в єдиній автоматизованій бібліотечній системі «УФД/Бібліотека», що спрощує організацію зведення ЕК бібліотек. Переваги такого порталу: удосконалення інформаційного обслуговування читачів у контексті об'єднання розрізаних наукових електронних ресурсів; у всесвітній мережі з'являється інформація про бібліотеки вищих навчальних закладів регіону, їхній фонд та інформаційні ресурси; удосконалення міжбібліотечною співробітництва в контексті онлайн-форумів із професійних питань.

Вузівські бібліотеки м. Миколаєва також співпрацюють з корпоративними об'єднаннями інших бібліотек ВНЗ технічного профілю (наприклад, НТУУ «Київський політехнічний інститут») [6].

У 2008 р. розпочато створення регіонального проекту «Корпоративна мережа бібліотек (КМБ) м. Маріуполя». Угоду про спільну діяльність бібліотек у рамках КМБ підписали п'ять бібліотек різних відомств: Науково-технічна бібліотека Приазовського державного технічного університету (НТБ ПДТУ), Центральна бібліотека (ЦБ) ім. В. Короленка для дорослих, ЦБ ім. М. Горького для дітей, бібліотеки Азовського морського інституту і Маріупольського державного гуманітарного університету (МДГУ). Цей проект став можливим завдяки переходу бібліотек міста з МАРСа (російськомовні періодичні видання переважно з технічних наук є актуальним для технічного ВНЗ, але не становлять інтересу для ВНЗ гуманітарного, де 90 % періодики – видання українською мовою та UNILIB на програму ІРБІС).

Функції центру корпоративного об'єднання були покладені на ЦБ ім. В. Короленка, яка має останню, більш потужну версію програми ІРБІС-64, що дасть змогу в перспективі виставляти на сайті бібліотеки спільний корпоративний продукт [14].

Корпоративна мережа бібліотек м. Маріуполя з усією серйозністю

переймається питаннями спільної діяльності в галузі корпоративного створення і використання інформаційних ресурсів як користувачами бібліотек-учасниць КМБ, так і віддаленими користувачами. Щоб об'єднані інформаційні ресурси створювалися координовано, за єдиними правилами усіма учасниками корпорації, був розроблений пакет регламентуючих документів: угода про спільну діяльність бібліотек у рамках Корпоративної мережі бібліотек м. Маріуполя; положення про Корпоративну мережу бібліотек м. Маріуполя; інструкція по створенню корпоративного каталогу періодичних видань Корпоративної мережі бібліотек м. Маріуполя; технологічна карта. Вимога однаковості в підходах і навичках поставила питання про необхідність проведення тренінгу для співробітників, які безпосередньо створюють інформаційний продукт.

На першому етапі завданням КМБ було створення Корпоративного каталогу періодичних видань (ККПВ). Важливою інформацією для читачів є зазначення місць зберігання того чи іншого видання. Для майже півмільйонного міста можливість попрацювати з потрібними періодичними виданнями в найближчій бібліотеці значно економить час. Користувачами ККПВ є жителі України, ближнього і далекого зарубіжжя незалежно від місця проживання, віку, освіти, соціального статусу і характеру професійної діяльності, а також усі організації, підприємства та фірми. З корпоративної БД надана можливість працювати як у локальній бібліотечній мережі, так і через Інтернет. Звичайно, учасниками КМБ м. Маріуполя стали дуже різні за профілем бібліотеки, з різними фондами і завданнями, але об'єднаним чинником може стати література з краєзнавства, загальних гуманітарних дисциплін ВНЗ, художня література.

Таким чином, на сучасному етапі бібліотеки м. Маріуполя роблять перші рішучі кроки зі створення єдиного інформаційного простору [10].

Методичне об'єднання бібліотек державних ВНЗ Запорізької області нараховує сім бібліотек: чотирьох ВНЗ Запоріжжя, двох – Мелітополя і одного – Бердянського. Об'єднаний бібліотечний фонд нараховує понад 4 млн од., з яких 320 тис. – в електронному вигляді. Кількість користувачів, які щорічно відвідують бібліотеки, понад 2 млн 200 тис., книговидача становить близько 6 млн різних документів [5].

Щодо книжкових фондів як різновиду інформаційних ресурсів слід відзначити кілька істотних проблем, які стосуються практично всіх державних вузівських бібліотек області. Насамперед, це хронічна нестача коштів для повноцінного комплектування. Деяко покращує ситуацію безкоштовне постачання навчальної літератури за розпорядженням

Міносвіти. Але підручники, які отримуються або купуються, часто не відповідають вимогам модульної системи освіти, на яку перейшли навчальні заклади в рамках Болонської системи. У першу чергу необхідні інтерактивні електронні підручники. Не можна не враховувати того, що читачі помітно вільніше почувуються в інформаційному просторі. Центр ваги в організації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів поступово переміщується з традиційного на електронний аспект.

Сьогодні бібліотекарі активно втілюють політику забезпечення максимально повного доступу до інформаційних електронних ресурсів різного рівня: від створених самими бібліотеками до мережових документів віддаленого доступу.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету (ХНУ) свою діяльність у корпорації з науковими бібліотеками України започаткувала у 2004 р. З метою прискорення процесів бібліографічної обробки документів, виключення їхнього дублювання та отримання реальних переваг спільного використання інформаційних ресурсів, бібліотека виступила з ініціативою проведення кооперативної каталогізації з обласною юнацькою бібліотекою. Враховуючи універсальний фонд юнацької бібліотеки та достатньо солідний перелік передплатних видань наукової бібліотеки ХНУ, вони стали повноцінними партнерами. Обидва заклади дотримуються однакових підходів до методики предметизації, єдиних стандартів створення бібліографічних записів. Між бібліотеками було укладено договори про співпрацю. Роботою з корпоративної каталогізації займається відділ інформаційних технологій і комп'ютерного забезпечення, бібліографічно-інформаційний відділ і відділ електронної бібліотеки. Координатором проекту є наукова бібліотека Хмельницького національного університету, на веб-сайті якої виставляються бібліографічні описи.

При розподілі журналів за бібліотекою враховується її профіль. Так, з 10 журналів, які щомісяця розписує наукова бібліотека ХНУ, шість назв за галузями знань належать до економічних наук, одна – до екології, одна – до легкої промисловості, дві – до суспільних наук («Актуальні проблеми економіки», «Банківська справа», «Бухгалтерський облік і аудит», «Економіка АПК», «Екологічний вісник», «Легка промисловість», «Наука і суспільство», «Підприємництво, господарство і право», «Практична психологія та соціальна робота», «Фінанси України») [1].

Для бібліотек-учасниць корпоративна діяльність дає значний економічний ефект: зменшується навантаження бібліографів з обробки видань, прискорюється процес формування електронної бази даних

систематичної картотеки статей (БД СКС) для всіх учасниць проекту, які мають постійні можливості для обміну досвідом шляхом отримання оперативної інформації за допомогою електронної пошти та особистих контактів.

Провідні фахівці систематично вивчають матеріали на тему корпоративних каталогів і мереж. Запровадження технологій корпоративної каталогізації, методик запозичення бібліографічних записів із зовнішніх баз даних дає змогу уникнути дублювання процесів, скорочує затрати на обробку документів, у майбутньому забезпечить економію кадрових ресурсів і технічних засобів.

Крім корпоративної діяльності в галузі каталогізації, НБ ХНУ веде активну корпоративну діяльність щодо створення повнотекстової електронної бібліотеки, яка на 1.01.2011 р. уже нараховувала 4152 назви повнотекстових документів. Серед них: книг – 2304, методичних посібників – 1756, інших видань – 92 назви [13]. Бібліотека уклала договори про співробітництво у сфері інноваційної діяльності з такими ВНЗ, як Тернопільський національний педагогічний університет; Харківський національний університет радіоелектроніки; Національний університет кораблебудування в Миколаєві. Згідно з договорами проводиться безкоштовний обмін електронними ресурсами.

У 2008 р. наукова бібліотека ХНУ запровадила електронну доставку повнотекстових статей, а в 2010 р. виступила ініціатором створення проекту зведеного електронного каталогу бібліотек Хмельницької області. До проекту долучилися бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Хмельницька обласна бібліотека для юнацтва. Основна ідея проекту – покращення інформаційного обслуговування користувачів за рахунок збільшення повноти інформації та надання вільного доступу користувачам зведеним каталогом та інформаційними ресурсами бібліотек-учасниць проекту.

Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ» брала участь у створенні корпорації вузівських бібліотек Києва з розпису статей із соціально-економічних періодичних видань, також була ініціатором створення корпорації з розпису статей технічних періодичних видань. Але у зв'язку з несумісністю програмного й форматного забезпечення ці проекти не принесли очікуваних результатів. Враховуючи ситуацію та вимоги часу, було прийнято рішення про об'єднання зусиль і створення корпоративної бібліотечної системи, у яку ввійшли Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного

технічного університету України «Київський політехнічний інститут» і Публічна бібліотека ім. Лесі Українки. Основними передумовами створення й розвитку такої системи є подібність фондів бібліотек-учасниць; наявність програмного забезпечення з підтримкою протоколів обміну даними; лінгвістична сумісність каталогів [2].

Усі три бібліотеки мають однакове програмне забезпечення – інтегровану бібліотечну систему ALEPH 500, яка надає необхідну гнучкість при впровадженні системи в бібліотеці будь-якого масштабу та забезпечує легкий перехід від окремо функціонуючої системи до консорціуму бібліотек, з урахуванням усіх особливостей кожного з учасників. ALEPH 500 має необхідний інструментарій для побудови чотирьох типів консорціумів – від центрального до зведеного каталогу.

Бібліотеками використовуються сумісні формати обміну даними: Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Публічна бібліотека ім. Лесі Українки використовують MARC 21, Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» – UNIMARC. За результатами проведеного порівняння наявності у фондах трьох бібліотек книг (2004 р. видання) загальний відсоток книг, спільних для фондів трьох бібліотек, становить: Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» – 22,96 %; Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» – 24,47 %; Публічна бібліотека ім. Лесі Українки – 26,48 %. Усе це дає можливість говорити про сприятливі передумови для співпраці й об'єднання ресурсів бібліотек-учасниць проекту [2].

Таким чином, головна мета проекту – представлення об'єднаних інформаційних ресурсів бібліотек-учасниць проекту з використанням сучасних інформаційних технологій для підвищення якості, оперативності, повноти надання інформації та послуг користувачам.

Згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.12.2009 р. № 1579-р. «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи “Бібліотека-XXI”» взято курс на реалізацію стратегічних завдань вузівських бібліотек України, що полягають у спільному формуванні Національної освітньої електронної бібліотеки як загальнодержавної інституції, яка здійснює інформаційне забезпечення навчальної і наукової діяльності ВНЗ електронними інформаційними ресурсами. Кооперація вузівських бібліотек у створенні Національної освітньої

електронної бібліотеки дає можливість забезпечити: одноразові оцифрування й каталогізацію документа та його багаторазове використання; вичерпну повноту фонду в межах установлених параметрів відбору; стандартизацію процесів обробки документів і метайнформації та форм представлення результатів цих робіт; використання універсальних конверторів; надання можливостей доступу до ресурсів Національної освітньої електронної бібліотеки віддалених користувачів [12].

У січні 2009 р. представники трьох українських ВНЗ – Національного університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА), Харківського національного університету ім. В. Каразіна та Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича – оголосили про початок проекту «Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України» (ELibUkr). Ініціатором проекту, який готувався протягом трьох років, разом з НаУКМА виступила Києво-Могилянська фундація Америки. Реалізація таких проектів за умови приєднання до них провідних бібліотек усіх регіонів України, що формують потужні зведені електронні каталоги та відкриті й «юридично чисті» з точки зору авторського права повнотекстові інституційні репозитарії, стало вагомим ланкою у розбудові Національної електронної бібліотеки.

Бібліотеки ВНЗ, як і обласні наукові бібліотеки, є лідерами корпоративного бібліотечного руху, залишаються стабільною ланкою в розвитку бібліотечної політики та виконують роль ініціаторів створення єдиного соціокультурного середовища: НБ Львівського національного університету (шість проектів, у т. ч. два міжнародні), НТБ Національного технічного університету «ХПІ» (п'ять проектів, у т. ч. два міжнародні), НТБ Національного технічного університету України «КПІ» (чотири проекти, у т. ч. два міжнародні), НБ Київського національного університету імені Тараса Шевченка (три проекти, у т. ч. один національний) [7].

Таким чином, бібліотеки ВНЗ розглядаються як особливо важлива частина освітнього, наукового й культурного простору. Це змушує їх активізувати пошуки свого місця в інформаційній інфраструктурі суспільства. Тому питання формування інтеграційних моделей бібліотек, їхньої кооперативної взаємодії, співпраці та інтеграції в єдину систему є провідними напрямками сучасного розвитку вузівських бібліотек.

Питання розвитку бібліотечних корпоративних об'єднань необхідно вирішувати на загальнонаціональному рівні якнайшвидше, щоб Україна ввійшла повноправним членом до світового інформаційного середовища. Кооперативні засади дають можливість заощадити колосальні фінансові ресурси, зекономити час на науково-технічну обробку документів,

уникнути дублювання, покращити оперативність та якість обслуговування користувачів тощо. Усе це сприяє створенню єдиного інформаційного простору України та подальшій інтеграції у світове інформаційне суспільство.

Практика створення бібліотечних об'єднань в Україні говорить про те, що вони відтворюють аналогічні процеси, які відбувалися в цій сфері в зарубіжних бібліотечно-інформаційних структурах. Це дає можливість не повторювати помилок, а динамічно втілювати найбільш ефективні підходи.

Вузівські бібліотеки тісно пов'язані із зовнішнім світом, тому партнерство, координація й кооперація діяльності стають для них найважливішими формами життя в соціумі, необхідними умовами здійснення своїх функцій. Інформатизація освіти, автоматизація бібліотек, упровадження нових інформаційних технологій, поява електронних видань, міжбібліотечна взаємодія, інтеграція локальних документних ресурсів вузівських бібліотек в єдине загальнодоступне освітньо-інформаційне середовище – фактори, що позитивно впливають на інтенсивність і якість як процесу навчання, так і наукових досліджень у вузах України.

Список використаних джерел

1. *Айвазян О. Б.* Хмельницьке методичне об'єднання бібліотек вищих навчальних закладів – реалії та перспективи / О. Б. Айвазян // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. – Хмельницький, 2011. – № 12 : Комплектування бібліотечних фондів ВНЗ – сучасні технології та вимоги часу. – С. 6–11.

2. *Барабаш С. І.* Корпоративність, як основний напрямок діяльності сучасної бібліотеки вищого навчального закладу: з досвіду роботи НТБ ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ» / С. І. Барабаш, О. Є. Половян // Електронні ресурси для науки и образования : материалы межвуз. науч.-практ. конф., Севастополь, 19–20 апр. 2007 г. – С. 58–63.

3. *Вилегжаніна Т.* Кооперація бібліотек: проблеми і переваги / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – № 1. – 2006. – С. 4–7.

4. *Ільганаєва В.* Корпоративний рух в Україні : стан та перспективи розвитку / В. Ільганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.

5. *Козыряцкая Л. И.* Информационные ресурсы библиотек высших учебных заведений области: формирование и использование [Электронный ресурс] / Л. И. Козыряцкая // Бібліотека, інформація: регіональний аспект : матеріали обл. конф., м. Запоріжжя, 25 верес. 2008 р. – Режим доступу:

http://zounb.zp.ua/resourse/library_info_region_aspect/index.html#i5. – Назва з екрана.

6. *Костирко Т. М.* Створення єдиного інформаційного простору регіону. Досвід роботи методичного об'єднання бібліотек ВНЗ м. Миколаєва / Т. М. Костирко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти та практики : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. – ДАККІМ, 2007. – С. 110–111.

7. *Мар'їна О. Ю.* Корпоративна взаємодія бібліотек України [Електронний ресурс] // Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Луганськ, (17–18 берез. 2011 р.). – Режим доступу: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/376/2/M11.pdf>. – Назва з екрана.

8. *Монастырева В.* Информационно-библиотечный комплекс университета в условиях корпоративного взаимодействия / В. Монастырева, О. Васильева // Библиотека. – 2008. – № 8. – С. 36–38.

9. *Монастырева В.* Университетские библиотеки в системе высшего образования / В. Монастырева // Бібл. форум України. – 2005. – № 2. – С. 28–33.

10. *Назарьева С.* Создание библиотечных корпораций: проблемы и перспективы / С. Назарьева // Бібл. форум України. – 2008. – № 2. – С. 12–14.

11. *Павленко Т.* Модель корпоративного проекта по формированию сводного электронного каталога: из опыта медицинских библиотек Украины / Т. Павленко // Бібл. форум України. – 2010. – № 1. – С. 21–26.

12. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1579-р від 23 груд. 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/09_bib_21.html. – Назва з екрана.

13. *Фоміних В.* Корпоративність – універсальний механізм міжбібліотечної взаємодії ВНЗ [Електронний ресурс] / Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Луганськ (17–18 берез. 2011 р.). – Режим доступу: http://library.tup.km.ua/about_library/naukova_robota/2011/fom_kor.htm. – Назва з екрана.

14. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку / Г. В. Шемаєва // Бібл. планета. – 2006. – № 4. – С. 21–25.

15. *Шилюк О.* Використання нових технологій в спільній діяльності

бібліотек: кооперативний каталог / О. Шилук // Бібл. форум України. – 2003. – № 1. – С. 14–16.

16. *Шпукал Л. И.* Обеспечение потребителей медицинской информации путем создания корпоративной системы: проблемы, решения, взгляд в будущее [Электронный ресурс] / Л. И. Шпукал // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы 12-й Междунар. конф. «Крым-2005». – Режим доступа: www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2005/disk/237.pdf. – Загл. с экрана.

17. *Щербан Р.* Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система / Р. Щербан // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

18. *Ярошенко Т.* Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку / Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – № 4. – 2006. – С. 7–11.